

ИЛЫШЫЖЕ - ТУЛ ОНГО

М/З 11/03

В.Мухин-Савин шочмышлан 1 июльшто 115 ий темын

ТАЧЫСЕ Морко районысо Тыгиде Морко ялын эргыже литературыштына посна, ойыртемалтше верым айла - тидын нерген учены ден литературоведна, критик ден моло шымлыше йолташнамат ятыр возенят, ончыкыжат, мыйын шонымаште, у материал негызеш статья-влак шочыт. Кызытеш икмыяр лончо ден шоныш-кылдышым ушештараш күлеш, шонем.

Эн ондак, саман ден саман ойыртемым. Кузе, мутлан, тачысе интеллигенцинан биографийже ик шотанрак корным ушештара: ялысе школ, институт але университет да мер пашаште тыршымаш. Тугак В.Савин илыме жапыште шукыш Озан учитель семинарийыш, университетыш пураш тыршенят - тушто Юл кундемысе изи-кугу калык-влакын илыш-шўлыш рўдышт лийын (эрвел марийын - Пўрў, Упў).

Тидыже, манмыла, шинчалан перныше икгайлык. Но мондыман огыл, могай курымышто илана: кибернетика, компьютер, Интернет... Да шоналтена, мо улмашын курым ончык: олым вуян шўкшў марий ял, лавыран-купан корно, "пич кожда да курыкла гоч" пыкше-пыкшерак нушкаш тўчышў пакма имне - ни шоссе, ни такси да телефон... Можо вара ўжын да сымыстарен "пыкчемыш маска лукеш" шочын-кушо рвезым кугу олашке? Ракат илыш? Яндар урем? Чевер ўдыр-енга?..

Уым кычалмаш, шинчымашым налаш тыршымаш, шке грамотан лийын, шочмо калыкымат моло дене тўр корныш, волгыдыш лукташ тарваныше кумыл - вот мо Лаемыр Мухининат, сылнымутеш серыпле лўмыштым кодышо моло иза ден чўчўмытынат шўмыштў, ушышто эн кугу тул се-мын йўлен, когартен, йўд-кече малашат, лыпланашат амалым ыштен огыл.

Угыч да угыч биографийыштым ончалат, шымленрак лудат да шоналтет: вет В.Васильев, мутлан, эше умбаке - Москош, Петербургыш, тушеч Берлиныш але Парижыш - каен керташ ыле, тудо тугай энциклопедийлык йыр ужмашан да тўняумылымашан айдеме! Але В.Савимак налаш - кугыжан армийысе прапорщик,

вараже взвод вўдышў да эшеат кугурак чин - корпус командир - сарзе погоным утыр-утыр "шўртнянден", ранг шот дене эркын-эркын күзен, кўкшў офицермыт эшыш пенгыдын шогал керташ ыле, но тидым ыштен огыл. Карьерым да шке верч гына азапланыме, лўм налаш тыршыме йўршынат мондалтын: марий калык, шочмо мланде, кугезе-влакын сугыньлен кодымо йўлашт да шўм-чон поянлыкышт - тебе можо нуным кучен, илышын цельышкыжак савырнен - шочмо калыкым пиаланым ужаш!

Кўргў вий-куатан, пенгыде ушакылан да ура характеран айдемылан, очыни, тыгаяк лийман: тўрлў пуламырыште да тул-вўд шолмо поргемыште "утыжым саташен-ангырген" коштде, эл кучемысе политикымат, тыглай калыкын шонымашыжымат, шўм кырымыжымат тўрыс шижын мошташ - тидын шотыштат Владимир Алексеевичын большевик коммунист радамаш туран тошкал пурымыжым "айыквуя" аклыман. Моло семын лийын кертын огыл. Тиде ме таче рынке манметым моктена (умылыдеак) але вурсена, а вет тудо шочынжат, йол ўмбака шогалынжат, кидыш саркуралым налын кредалынжат. Россияысе капитализмын "эн пытартыш стадий саманыштыже" (шарналтыза В.Лениным). Тудлан мо умылаш огыл ыле: ошо але йошкарге, йорло але поян могырыш лупшалташ?..

Манна, ятыр кыдеж ден савыртемеже В.Савин биографийыште Озан дене кылдалтын, кушто тыгак татар, чуваш, удмурт, моло калыкат духовный манме вий-куатым погеныт, наций погынлам эртареныт, Юл-Урал кундемысе тўжем-тўжем ийла дене пырля илыше кугезыштын ой-канашым, сугыным илышыш шынгараш пижыныт. Владимир Алексеевичат, тыштак пединститутышто тунеммек (химий-биологий факультет), Эрвел калык-влак институт (Моско) пелен аспирантурным пытара да МарНИИ-н директоржо лиеш...

Сылнымут пашаж нерген, каласыным, шымлыме статьят, шарнымаш да моло материалат ятыр савыкталтын. Тунам озаланыше соцреализм да совет-коммунист идеологий шотым утыжым кар-

гыде, шўктарыде, В.Мухин-Савин революций да Ленин, партий да колхоз илыш, моло нергенат кумыл нўлтын, порын возымыжым таче марий сылнымутысо посна тўс семын аклыман дыр. Айдемын ыштен кодымо, суапле шоныш негызеш возымо мушто ни-гунамат осал ок лий - тугак, кузе кажне саманын (кокла курымла-се рыцарский роман манмет, тачысе "шовын опер" шотетат) шке мут да сылнылык ойыртемеже улмашын, тыгак Сави жалынат тўсшў шке семынже онай да алгаштарыше.

Тыште тудын фольклорист, философ, историк, экономист, биолог, музыкант лиймыж нергенат шуко-шуко сераш да ушештараш йўн уло, но айста эше ик татеш чарналтена да тўткынрак ончалына: писатель ден писатель, возышо ден шымлыше, поэт ден критик кокласе койыш-шоктышым. Владимир Мухин литературовед семын келге да серыпле статьялам С.Чавайн, Н.Мухин да марий сылнымутысо моло лўмлўен нергенат шуко серен да, научный манме стильым ончыде, "йўштў да кушко" йылме дене каласаш кўлмым шотыш налде, писательын неле-йўсў пашажым, тудын порсын гай вичкыж да ныжыл, вашке сусырген керташе шўм-чонжым пагален, переген моштен. Тунамсе марий интеллигенцийын, очыни, вўрыштыжак улмашын: икте-весым йўратен, жашлен да эреак кўшкў нўлтен, кумылан ден илаш! Тидыже гын, чаманаш логалеш, кызытсе саманыштына - у коло икымше курымын "эр-эрденыже" - мемнан коклаште утыжым ок шижалт.

Сандене угыч да угыч каласыме шуэш: лудса С.Чавайным, В.Васильев-Упымарийым, Владимир Мухин-Савим да моло корифей-классикна-влакым, шымлыза, тўткын ончыза да муаш тыршыза - кузе нуно татун иленты, икте-весеылан поро йолташ лийыныт, кеч-кунамат ваш-ваш полшаш, энгерташ да ўшанле кидым шуялташ ямде шогеныт. Уремыште социализм ма лўшка, капитализм ма нўлтеш... Тўнжў - шке калыкетлан, Поро Юметлан ўшанле кодаш, шочмо йылмет верч йўлен илаш!

Вен. МИКИШКИН.